

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարւան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյան խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция «Мшакъ»,
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak»,
Տէլէֆօն № 253.

Ուղարկութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ առիթներէն).

Յայտարարութիւն ընդունվում է առանձին լիցիտով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԿԻՐ ԳՐԻՖՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ներքին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կիրակնօրեայ զրոյց.
Անբերբերութիւնից շնորհակալութիւն օգտին. Օպե-
րային ներկայացումները. Նամակ կարսից.
Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐ-
ՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արտաքին լուրեր.—
ԽՈՒՆ ԼՈՒՐԵՐ.—Մանրանկար.—ՀԵՌԱԳԻՐ-
ՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՄԱ-
ՐԱԿԱՆ. Յովսէփ կաթողիկոս Արղունից:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՐԱԿԻՆՈՐԵԱՅ ԶՐՈՅՑ

Մեծ տօները մօտ են եւ զուր, ընթերցող,
տօնական տրամադրութիւն ունէ՛ք: Դուք ան-
շուշտ կամենում էք, որ տօները խօսեն ձեզ
հետ, որ առօրեայ կեանքի երեւոյթները գտնէ
առժամանակ լսեն: Թող այդպէս էլ լինի. այս
անգամ մեր զրոյցը նուիրենք օրվայ տօներին:

Երէկ Ղազարոսի յարութիւնն էր: Ինչ է ա-

սում ձեր մտքին այդ տօնը:

Մարդը մեռած էր, օրերով գերեզմանի ծած-
կի տակ էր պառկած: Յաւանական խաւարի
եւ ոչնչութեան օթեան. այնտեղից վերա-
դարձողները չեն լինում: Բայց ահա կանգնում
է երկնային գաղափարը այդ փակված գերեզ-
մանի վրա եւ կենդանաբար խօսքը—«Ղազա-
րոս, վեր կաց»—հնչում է այն հողի վրա, որի
տակ նայապետել էր դիակը: Եւ նա կենդա-
նանում է. նա պատուում է խաւար գերեզմա-
նի թանձր ծածկը, թողնում է փտութեան եւ
մահի վայրը, դուրս է գալիս, սկսում է ապրել,
նորից ապրել, վայելել կեանքի բարիքները. մե-
ռածը կենք է դառնում:

Այս է առում մեզ երէկվայ տօնը: Դա մի
հրաշք է, բայց մի հրաշք, որ միայն մի ան-
գամ չէ կատարվել երկնքի տակ: Վերցրէ՛ք ոչ
թէ անհասկերին, ոչ թէ այս կամ այն անձին,
այլ կեանքը, այն հասկացողութիւնները, որոնք
մարդկութեան հիմքն ու հողին են կազմում:

Մահը գոյութիւն ունի ոչ միայն անհատնե-
րի համար: Մեռնում են ազգեր, մեռնում են
ամբողջ շէջեր: Յաւանական է այդ ոչնչու-

թիւնը: Ոչ, Յաւանական չէ էլ կարող լինել,
քանի որ կայ գաղափարը, որ կենդանացող
խօսքեր արտասանել գիտէ գերեզմանների վրա:
Եթէ գերեզմանում պառկած կարողանում
է լսել գաղափարի ձայնը, կարողանում է մահ-
վան կապանքները թօթափել եւ գնալ այդ
ձայնի ետեւից—նրա համար չը կայ յաւիտե-
անական ոչնչութիւն:

Թերթեցէ՛ք պատմութիւնը: Դարերի մամու-
ռով պատած գերեզմաններ, որոնց մէջ պառ-
կած են ազգերը: Բայց քանի քանի այդպիսի
գերեզմաններ բացվեցան, քանի փողոց դիակ-
ներ վերկացան հողի ծոցից ու սկսեցին ապ-
րել, թարմ, երիտասարդական կեանք սկսել:

Ո՞վ էր այդ հրաշքը կատարողը?—Գաղափա-
րը, միշտ եւ ամեն ժամանակ գաղափարը: Դա-
րիս էր ժամանակը, գաղափարը կանգնում էր
գերեզմանի վրա եւ կանչում էր. «Ղազարոս,
վերկաց»: Ու բացվում էին գերեզմանները,
վեր էին կենում գիւղերը, կենդանանում էին,
շարժվում, գործում: Դրանք մի մի Ղազա-
րոսներ էին, եւ այդպէս էլ նրանք անուան-
վում են պատմութեան մէջ:

Յարութեան առաջ մեռելների մի ամբողջ
շարք կայ: Նրանք ամեն ժամանակ էին, նրանք
կային երէկ, այնքալ օր, կան այսօր, մեր աշ-
քերի առաջ, կը լինեն վաղը, միւս օրը, մինչեւ
աշխարհի վերջը, մինչեւ այն ժամանակ, երբ
մնայ կենդանացող գաղափարը, որ խօսում է,
ձայն է տալիս, զարթեցնում է:

Բայց ովքեր են զարթեցնողները?—Ոչ ամեն-
քեւ: Մամուլատ գերեզմաններ կան, որոնք
անշարժ են դարերի սկզբից, որոնց մէջ մտած-
ները երբեք Ղազարոս չը պիտի դառնան:
Դրանք այն յաւիտեանական դիակն են, որ
են, որոնք ակնաջ ունեն, բայց չեն լսում,
որոնք անզգայ ապրել են, մտել են գերեզման:
այնտեղից ոչ մի ժամանակ յարութիւն չառ-
նելու համար:

Ես չափ կը կամենայի, ընթերցող, ասել ձեզ
հաստատապէս թէ մենք ինչ ենք—արդեօք
Ղազարոս, թէ յաւիտեանական դիակ: Սա մի
շատ հետաքրքրական հարց է: Բայց ինչպէս
վճռել:

Դարերի ընթացքում մենք էլ մամուլատ

գերեզման էինք ներկայացնում: Ասիական
խաւարը, զբաղղութիւնները, սուրբ, արիւնը
մեզ համար փորել էին շատ խոր ու շատ մութ
գերեզման: Բայց անցան այդ ժամանակները:
Գաղափարը վաղուց է կանգնած մեր գերեզ-
մանի վրա եւ վաղուց է կանչում. «Լուս, ա-
ռաջարկութիւն, գիտութիւն»: Ականջներ ու-
նենք մենք, բայց լսում ենք:

Նայեցէ՛ք ձեր շուրջը: Որքան շատ են փա-
տերը, որոնք ձեզ բացասական պատասխան են
տալիս: Ուր որ նայում էք, հարկաւոր բե-
րաններ կանչում են—«Ոչ, ոչ»: Այն էլ ինչ-
պիսի բերաններ—Մեր տէ՛տ, ինքնաճանա-
չութիւնից ու ինքնօգնութիւնից դուրս ժողո-
վուրդը, մի ժողովուրդ, որ նստած է խաւարի
մէջ, կեղեքվում է այն հին զբաղղութիւննե-
րի ձեռքին, որոնք մեր գերեզմանի հիմքն էին
կազմում: Մեր գրականութիւնը, մեր մամուլը,
մեր թատրոնը—ամեն ինչ, որ պիտի փոքր ի
շատէ ցոյց տար թէ Ղազարոսների բազմից
ենք արժանանում այս լուսաւոր ժամանակ-
ներում, ամեն ինչ լալազին, հառաչաւոր, հի-
ւանդոտ է: Ես արտափում եմ կենդանութեան
այդ նշաններից. նրանք միայն յուսահատեցնել,
միայն լալազնել կարող են:

Եւ երես զարմնելով մեր գերեզմանից, ես
ասում եմ. երանի այն ազգերին, որոնք Ղա-
զարոսի յարութեան տօնին կարող են վստա-
հութեամբ աւել, թէ իրանք Ղազարոսներ են:
Հազար երանի...

ԱՆԲԵՐԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎՆԱՍՎԱՆԵՐԻ ՕԳՏԻՆ

Ստացանք Ախալքալաքի գաւառի գիւղացի-
ների օգտին.

Յիսին վալի Ծ՝ Եղբայրներ Մեղուրու-

թեանցից 4 ռուբլի:

Նոր-Նախիջեւանից՝ Գրիգոր Չալսու-
չեանից 160 ռուբլի: Նուիրատուներն են. Յակ.
Բալախան, Գինջ-Օղուեան եւ Շապչինկեան,
Պ. Խալախան, Մ. Թուսուզեան 10-ական
ռուբլի: Գ. Բախչախալաքցիներ, Սրբ. Բալախան,
Գր. Չալսուչեան, Խ. Չալսուչեան, Իսկ. Ա-
նանեան, Գ. Չուբաքեան, Կ. Շլիքեան, Կ. Թեթ-

անդրովիչ Պոտեմոկին, Եկատերինայի թագա-
ւորութեան այդ սիւնը, որ հասաւ իշխանական
կոչման, տիրացաւ չը տեսնված փողեր եւ ա-
հագին հարստութեան: Պատերազմից յետոյ Պո-
տեմոկին դարձաւ ամենաուժեղ մարդը ոռոսաց
պետութեան մէջ. նրա գործունէութիւնը իս-
կապէս գարմանալի բեղմնաւոր էր եւ Եկատե-
րինան ամեն կերպ վարձատրում ու փայփա-
յում էր նրան: Ի միջի այլոց, իշխան Պոտեմո-
կին հայ ազգի հովանաւոր էլ հանդիսացաւ եւ
Արղութեան մօտիկ բարեկամն էր:

Թիւրքիան շատ լաւ հասկանում էր թէ ինչ
պատճառով ամեն ջանք գործ էր դնում պա-
տերազմը յամառութեամբ շարունակելու հա-
մար: Բայց աւելորդ էին այդ ջանքերը. 1774
թ.ին Քիւլիկ—Կախարջի գիւղում կնքվեց
խաղաղութեան դաշնագրութիւն Թիւրքիայի եւ
Ռուսաստանի մէջ. Դրինքը յայտարարվեց ան-
կախ, ազատ պետութիւն, որի խաները ընտր-
վում էին ժողովրդի կողմից: Ռուսները մի քա-
նի տեղեր ստացան Սեւ ծովի վրա:

Բայց Դրինքի անկախութիւնը շատ կարճ
կեանք ունեցաւ: Պոտեմոկինը, նշանակվելով
Նովոռոսիայի նահանգապետ, սկսեց անտես
անել եւ ոտի տակ տալ Քիւլիկ—Կախարջի
դաշնագրութեան պայմանները: Եկատերինայի
սիրելին շատ չէր հետաքրքրվում եւրոպական
քաղաքականութեամբ, այլ իր ամբողջ ուշա-
դրութիւնը նուիրել էր արեւելեան հարցին:
Ոչնչացնել իսլամի ոյժը, տիրապետել հարաւա-
յին երկրներին, ազատել քրիստոնեաներին,
հիմնել յունական մի նոր պետութիւն—ահա
Պոտեմոկինի մտքերը: Ամենից շատ նա մտա-
ծում էր Դրինքը նուաճելու մասին եւ իր նա-
մակները մէջ թախանձում էր Եկատերինային
իրագործել այս ծրագիրը: Ժամանակը յարմար

րեան, Կ. Չալսուչեան, Գոր-Օղուեաններ, Մին.
Բերբերեան, Ս. Բախչախալաքցիան, Կ. Չիլիեան,
Գ. Ախալքալաքցիան, Կ. Խօջաբեան, Ե. Բալախան,
Մ. Լալաղարեան, Բ. Խաչկուրուզեան, Ս. Պո-
պով 5-ական ռուբլի: Մ. Իսկենդարեան, Ն.
Գիստեան, Կ. Սադրեան, Պ. Ավաբեան, Կ. Ա.
Թիթրեան 3-ական ռուբլի: Մ. Առաքեան, Ն.
Բարոնեան, Ս. Մալախեան, Ա. Թիթրեան 2-ա-
կան ռուբլի: Բ. Դուրախեան 1 ռ. 50 կ., Ա.
Գալախեան 1 ռ., Կ. Չալաքեան 1 ռ., մանուկ
Ս. Չալսուչեան 15 կոպ.: (Հանված է ճանա-
պարհածախս 65 կոպ.):

Բազումից՝ 1) Գրիգոր, Սարգիս, Իսակ ըն-
կերներից 20 ռուբլի, 2) Մ. Բալաքեաններից
7 ռ. 50 կոպ., որ հաւաքված է Բալախա-
նիւում:

Շա մախուց՝ Անյայտից 5 ռուբլի:

100 գիւղից (Սօյի գաւառ) ուսուցիչ Խաչ.
Տէր-Ենօքեանից 10 ռուբլի, որ նուիրել են.
Դաւալախան Աղաւ, Սահալախան Մինաս 50-
ական կոպէկ, Խաչ. Տէր-Ենօքեանից 3 ռուբլի:
Գիւղի գաղոցի աշակերտներ. Կարթեան Աւե-
տիս, Մադրիսան Մեղեօն, Եղիշեան Թով-
հանէս, Սահալախան Թակոյր, Փանկէվանեան
Թակոյր 1-ական ռուբլի: Ավիկան Կարապետ,
Քեայախան Վահան 50-ական կոպէկ:

Ընդամենը 206 ռ. 50 կ., որ խմբագրու-
թեան մէջ եղած 2107 ռ. 64 կ. գումարի հետ
միասին կանէ 2314 ռուբլի 14 կոպէկ:

ՕՊԵՐԱՅԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐ

Արքեպիսկոպոս թատրոնում գաւառի-ներկա-
յացումներին տուին նոր օպերաներ՝ «Լուչիա»
Դոնիցետիի, «Դիմորա» Մեյերբերի, «Սօֆիստ-
թուլա» Բելլինիի, «Աֆրիկոն» Մեյերբերի
եւ «Համլէտ» Ամբրուազ Թոմայի: Բացի «Աֆ-
րիկոն»-ից, բոլոր վերոյիշեալ օպերաները
ներկայացվեցին յատկապէս արտիստուհի Լուի-
զա Տիտաքցիի համար, որոնցից երեքում
նա կատարում է ինքազարի դեր, իսկ «Սօֆ-
իստթուլա»-ում լուսնադեր դեր, որով բոլոր գե-
րերի բնաւորութիւնն էլ գիտակցութիւնից
զուրս է: Հնդկականները զիտմամբ այդպիսի
գործող անձինք են ընտրել, որպէս զի կարո-

էր: Դրինքի մէջ կազմվել էր երկու կուսակցու-
թիւն—թիւրքական եւ ռուսական: Պոտեմո-
կինը ամեն ջանք գործ էր դնում, որ տիրա-
պետող հանդիսանայ ռուսական կուսակցու-
թիւնը, երբ գրաւական կաշառքները չէին կա-
րողանում պատշաճաւոր ազդեցութիւն գործել,
երկրի ներսն էին մտնում ռուսաց զօրքերը եւ
պայքարը վճռվում էր գէնքի ոյժով: Թիւրքերն
իր թուլութեան պատճառով չէր կարողանում
ազդու բողոքներ ներկայացնել այդ միջամու-
թիւնների դէմ, որոնք Դրինքի անկախութիւնը
մի անուանական բան էին դարձնում: Ռուսաց
կուսակցութիւնը զօրեղացաւ, Շահին-Գիրեան
ուսանելի թեկնածուն, իսկ դարձաւ ռուս
զօրքի օգնութեամբ եւ Դեվլէթ-Գիրեյ խանը,
թիւրքական թեկնածուն, փախաւ Թիւրքիա:

Բայց այդքանով չը բաւականացաւ Պոտեմո-
կինը: Պէտք էր միանգամայն թուրքացնել Դրին-
քի խանին, որպէս զի նա ինքը հարկադրված
լինի դիմել ռուսներին եւ նրանք օգնութիւնը
խնդրել: Այդ քաղաքականութիւնն էլ աշղղկեց:
1778 թ.ականին Պոտեմոկինը տեսնում էր, որ
Դրինքի անկախութեան վերջ տալու ամենապար-
մար ժամանակն է: Եւ նա վճռեց մի նոր հար-
ւած էլ տալ Շահին-Գիրեյ խանին: Դրինքում
հին ժամանակներից ապրում էին ռուսական
թուլ քրիստոնեաներ—յոյներ եւ հայեր: Քրիս-
տոնեայ ազգաբնակչութիւնը խանի եկամուտ-
ների գլխաւոր աղբիւրն էր կազմում, որով-
հետեւ նրա ձեռքում էին գտնվում Դրինքի լեռ-
նային մասի արդիւնաբերութիւնը, այդպէս
ծուլութիւնը եւ երկրագործութիւնը: Եթէ կա-
րել լինէր երկրից դուրս հանել այդ ազգա-
բնակչութիւնը, այն ժամանակ Դրինքի ամբողջ
մուտ էր Դրինքը նուաճելու մասին եւ իր նա-
մակները մէջ թախանձում էր Եկատերինային
տեսնվելու ծրագրում է յոյների եւ հայերի

ԲԱՆԱՍՏԻՐԱԿԱՆ

ՅՈՎԱԿԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՐԴՈՒԹԵԱՆ

III

ԴՐԻՄԻ ԳԱՂԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Եկատերինա Մեծի ժամանակ Ռուսաստանը
երկու անգամ պատերազմ ունեցաւ Թիւրքիա-
յի դէմ: Առաջին պատերազմը սկսվեց 1768
թ.ին եւ շարունակվեց մինչեւ 1774-ը: Բազա-
լական այն բարդ հանգամանքներից, որոնք
առաջացրին այդ պատերազմը, մենք կը յիշա-
տակենք մէկը, որ անմիջապէս կապ ունի մեր
պատմութեան հետ: Դա Դրինքի հարցն էր:

Դրինքի թիւրքալիզմը թաթարական մի առան-
ձին խանութիւն էր կազմում. բայց նա միան-
գամայն անկախ պետութիւն չէր, այլ հպա-
տակված էր Թիւրքիային: Որքան որ Օսմա-
նեան պետութիւնը Եւրոպայի համար մի ա-
հեղ զինուորական ոյժ էր ներկայացնում եւ
աշխարհակալութիւններ էր անում, Դրինքը,
իբրեւ այդ անընկճելի պետութեան վաստակ,
այնքան ուժեղ էր, որ մի կատարեալ պատու-
հաս էր հանդիսանում մանաւանդ թոյլ Ռու-
սաստանի համար: Թաթարները անդադար ար-
շաւանքներ էին գործում դէպի ռուսաց հողերը:
Հարաւային Ռուսաստանը անտեսական բարե-
կեցութեան մասին չէր էլ կարող մտածել, ու-
նենալով այդպիսի անհանգիստ, կեղծքիչ հա-
րեւաններ: Բայց ահա ռուսաց պետութիւնը
մեծ է կազմակերպվել, ուժեղանալ. նրա
համար կենսական ահագին նշանակութիւն
է ստանում թաթար հրոսակներին զսպել եւ
Դրինքի խանութիւնը անշուշտ դարձնելու: Այդ
ուղղութեամբ սկսում է գործել Պետրոս Մե-

զանա իրանց կօյրատուրա գրելու հմտութիւնը մեծ ծաւալներով ցոյց տալու հետեւեալ գիւտն է այս դերերը լաւ կատարող արտիստները կօյրատուրա—սօպրանոս Լուիզա Տետրապօլին համալսարանային հոշակ ունի այս ճիւղում եւ անկարգաբար գեղեցիկ ու գեղաբուսաստիւն է կատարում նրանց իր խաղով եւ արտաքին կարգի մաքուր երգեցողութեամբ «Համալսարան» օպերայում, որը արվեստի 23-ին, մի անգամ եւս ցոյց տուց Տետրապօլին իր տաղանդը Օփերայի դերում: Ժողովուրդը մնացել էր հիացած, Տետրապօլին ստացաւ անթիւ ծաղիկներ: Համալսարանի դերը Եւալուիկ կատարեց մեծ աջակցութեամբ եւ զգացմունքով, մանաւանդ որ այս անգամ նրա ձայնն էլ շատ լաւ էր հնչում:

Կարա-Մուրզա

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐՄԻՍ

Մարտի 20-ին

Երկու շաբաթ արանից առաջ ամբողջ Կարմրեալն ու վրա էր լինում գետի եւ «Բայրամ փաշա» լճի բարձրանալու առիթով: Զրի ափին գտնվող տները մի քանիսն էր բաւական վրանաներ կրեցին, մի քանիսն էլ բաւական անհամարժեքներն էին: Երբ անցկացնում օրերը ջրի աւելի բարձրանալու երկիւղից, բայց, բարեբաղդաբար, օրերը սկսեցին ցրտել եւ ջուրը, փոխանակ բարձրանալու, աւելի փոքրացաւ ու վտանգն անցաւ: Վտանգն անցաւ, բայց միայն մի տարի ժամանակամիջոցի համար: Ամեն տարի մի եւ նոյն մարդիկ, մի եւ նոյն խանութպանները ահալին վնասներ են կրում, բայց դարձեալ չեն խրատվում: Զիչէ է, կան վնասներ, որոնց առաջը առնել չէ կարելի, քանի որ բնականօրէն ջրի ափին են եւ ջուրն անսպասելի կերպով բարձրանում է, բայց կան եւ վնասներ, որոնք առաջանում են միմիայն ժողովրդի անտարբերութեան եւ անհետապահութեան չնորհիւ: Օրինակ, փայտ ծառերը, չոր անցնելով որ անքան տարի, լճի բարձրանալու պատճառով, ահալին կորուստներ են ունենում, որովհետեւ ջուրը մեծ քանակութեամբ փայտեղէն քլում տանում է, որը հանելու վրա ահալին ծախսեր են անում, բայց դարձեալ մի եւ նոյն ձեւով նոյն տեղում են դարձում փայտը, կարծես նրա համար, որ նորից ենթարկվին չարարանքների, ծախսերի եւ կորուստի: Զրի մօտ գտնված անտառն ու խանութները, չոր անցնելով որ շատ ու շատ անգամ են վնասների ենթարկվել՝ ներքնայարկերը ջուր լցվելու պատճառով, բայց երբեք նախազգուշութեամբ չեն բանեցնում եւ շատ քչերն են նախօրէր դատարկում այդ ներքնայարկերը: Ընթերցողները գուցէ յիշում են 1887 թ-ի սարսափելի հեղեղը, որ համարեա շատ տեղեր Կարմուռ տալին ու վրա արաւ եւ չափազանց

մեծ վնասներ հասցրեց, բայց կարեցիները միայն ջուրը բարձրանալին են յիշում այդ տարափը եւ ջուրն իջնելու հետ էլ նրան մոռանում են, ոչ մի միջոցի չէ ձեռնարկելով այդ տեսակ հեղեղների նախազգուշութեան առաջն առնելու համար: Երբ գետը, մանաւանդ անձրեւի եւ ձիւնի ջրերից գոյացած «Բայրամ փաշա» լճը սկսում են իրանց աւերմունքը, ժողովուրդը նոր է սթափվում իր քնից եւ նոր է սկսում տաք տաք վիճել եւ զանազան միջոցներ առաջարկել հեղեղների առաջն առնելու համար, իսկ երբ հեղեղն անցնում է, նորից մոռանում է ամեն ինչ եւ նորից ընկղմվում իր քնի մէջ:

Բանի տարի է, որ խօսվում է, թէ պէտք է լճի հոսանքը փոխել դէպի ուրիշ կողմը, կամ լճի փոքր պէտք է լցնել ու ձանապարհը կանոնաւորել, որպէս զի ջուրը գալուն պէս հոսէ ու չը լճանայ, բայց միշտ էլ այդ խօսքը մնում է միայն խօսք՝ հետեւեալ տարին կրկնվելու համար եւ ոչ մի գործնական միջոցի չէ ձեռնարկվում: Եթէ տեղական իշխանութիւնը ըստպատմ է, որ կարեցիները նախաձեռնող լինեն այդ բանի մէջ, շատ է սխալվում, որովհետեւ միջոցն այժմ պէտք է ձանաչած լինի իր ժողովրդին, որ նա այդ բանին ընդունակ չէ: Պէտք է իշխանութիւնն ինքը առաջ անցնէ եւ միջոցներ գտնէ, եթէ ոչ ջրի հոսանքը փոխելու՝ գտնէ փոքր լցնելու եւ ձանապարհը հարթելու, ինչպէս անցեալ տարի ձանապարհի մի մասը կանոնաւորեց ու չինեց ուստիականպետ իշխան Խէրթուլիճէ եւ զգալի կերպով կարողացաւ լճի աւերմունքների առաջն առնել, ի հարկէ, մասամբ միայն, որովհետեւ, որքան մեղ յայտն է, իշխանն այդ առիւ է իրեն փորձ: Յոյս ունենք, որ փորձի աջակցութեամբ ու նպատակայարմարութեամբ կը խրախուսէ պ. ոստիկանապետին իր օգտակար ձեռնարկութիւնը գլուխ բերել, որպէս զի թէ ժողովուրդն ապահով լինի եւ թէ ինքը նոյն իսկ ստիպված չէ լինի ամբողջ հիշերը փողոցներում չրջել եւ սրան ու նրան գգուշացնել արթուն լինելու պատահանքների դէմ:

Ն. Նորհատան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Բազու, մարտի 16-ին

Թոյլ տուէք մեր բուն գրուածքը յայտնել դէպի այն արհամարհանքով եւ փորձն մեծամասնութեամբ չաղախված տոնը, որով Երեւանի երդուեալ հաստատարմատար պ. Գ. Մնացականի հետ իր ամօթաբեր արարքը ծածկել փորձեց եւ որի արժանի պատասխանը ստացաւ «Մշակ» Երեւանի մշտական թղթակից պ. Ա. Դո—ից: Այնպիսի մի ժամանակ, երբ անարդարութեան ամեն տեսակ հարուածների տակ անբացող ժողովրդի արդար իրաւունքները պաշտպանող, ամեն վտանգ յանձն առնող թղթ-

թակիցներին «հակա-հակա» են գցել զանազան արդարացիներ, գիտեցա՞նք որ եւ մարդկային արհիւրից չը կշտացող վաշխառուներ, — ասում ենք, այդպիսի մի ժամանակ, վերջիններս զափնիներին նախանձել են սկսել ուսանող Դրամպօլի եւ փոստաբան Մնացականի հետ իր նման մարդիկ... էլ ինչու ենք վերջովում միկիտանների, չարչիների արարքներից:

Բայց նոր տիպի դիպլոմաւոր քաջագործների արարքները աւելի հեռուն են գնում: Մինչդեռ «Մշակում» պ. Մնացականեան յայտնում է թէ արհամարհում է իրան վերաբերեալ գրուածքները, բայց իրօք նա ոչ թէ արհամարհում է, այլ բուն միջոցներ է ձեռք առել տապալելու, անձնականապէս վնասելու պ. Ա.—Դոյին: Ամօթ, հազար ամօթ...

Ռ. Յովհաննանյան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒԻՆԵՐ

Մօտ օրերումս Թիֆլիս եկան Ֆրանսիացի երկու գիտնականներ, յայտնի հայագէտ Պօլ Օրբի եւ Գաստօն Դիւվար: Առաջիկայ երկուշաբթի օրը երկու գիտնականները մտադիր են ուղեւորվել Էջմիածին, ուր եւ կը մնան առժամանակ գիտնական հետազոտութիւններ անելու համար:

«Россия» լրագրին հեռագրում են Օրեսալից, որ մարտի 18-ին, առաւօտեան ժամի 9-ից մի քառորդ անց, քաղաքում տեղի է ունեցել երկրաշարժ: Զգացվել են երկու ստորերկրայ հարուածներ: Անկողնում պառկածները զգում էին մահճականների ձօճումը, սպալիները զոզգոտում եւ զնդրում էին, առաստաղներից կայն արած լապտերները եւ ջահերը մի քառորդ ժամ շարունակ տատանվում էին:

Պետերբուրգի լրագիրները հաղորդում են, որ մարտի 17-ին, Կարպօվիչի գործի զննութեան ժամանակ, որը մեղադրվում էր ժողովրդական լուսաւորութեան միջնորդին սպանելու մէջ, նախադատում էր դատաստանական պալատի նախագահ Դէյուրիին, մեղադրում էր պրօկուրորի օգնական հաւատարմատար Տուրյանին: Դատակարգային ներկայացուցիչներ էին՝ ազնուականութեան պարագլուխ Ջինօվիեւի, Պետերբուրգի քաղաքապետ Լիւկանօվ եւ Լախտայի վոյսոսեւ աւագը: Դահլիճի բոլոր տեղերը — թուր 60 — բաժանված էին տոմարականութիւններով եւ նրանք զբաղված էին դատաստանական վարչութեան բարձր ներկայացուցիչներով: Հասարակութեան մէջ նստած էին արդարագատութեան միջնորդ Մուրափիեւի, ներքին գործերի — Սիպեալին եւ Ֆինանսների — Վիտտէ:

Ուրաթ, մարտի 23-ին, Թիֆլիսից մեկնեց

բազմաչիւր դէպքում յայտնում էր խանի կառավարութեան, թէ քրիստոնեաների գաղթականութիւնը կատարվում է քրիստոնեաների ցանկութեան համաձայն, թէ Ռուսաստանը չէ կարող այդ քրիստոնեաներին թողնել վտանգի մէջ:

Գործը պէտք էր կատարել արագութեամբ, որպէս զի թէ գաղթող ազգաբնակչութեան եւ թէ Դրմի թաթարների անհամաձայնութիւնը նոր գոտարութիւններ չը յարուցանէր: Պէտք էր նոյնպէս ազդել հայերի վրա, որ նրանք չը լատեն երկար: Ահա այդտեղ Պետովիչին օգնեց Յովհանն արքեպիսկոպոս Արղուիեանը, Պետրոս Գաղապատի միջոցով ազդելով հայերի վրա *):

Գաղթականութիւնը, կամայ թէ ակամայ, սկսվում է 1778-ի յուլիսին: Գրիստոնեաներին Դրմից դուրս տանողները Սուլթանի գործերն էին, որոնք շատ դէպքերում դիմում էին ընտելութեանը, այնպէս որ կոմս Ռուսկոնցով հարկաւոր համարեց հրամանագրել Սուլթանի վրէժ, որ բռնի կերպով հարկադրական միջոցներ չը գործադրվեն **): Գաղթականութեան համար նշանակված էին 6000 ապլեր, ժողովուրդը հեռանում էր երկրից խմբերով, վերջին խմբերը սեպտեմբերի վերջին դուրս եկաւ եւ հոկտեմբերի վերջերին դեռ չէր գաղթարել գաղթականութեան հոսանքը:

Իւրաքանչիւր ազգութիւն առանձին տեղ պիտի ստանար եւ ապրէր անխառն օտարների հետ: Հայ-լուսաւորականների համար տեղ նշանակվեց Դոն գետի ափին, Ռուսով քաղաքի մօտ, իսկ հայ-կաթօլիկները տարվեցան Եկատերինսկով քաղաքը, որ նոր էր հիմնել

*) Հ. Քուշնիւրեան, Պատմ. գաղթ. Խրիմու հայոց, Վերնապի, 1895, էր. 28.
**) Դյուրովին, հատ. II, էր. 698.

դէպի Մօսկովա Մօսկովայի Կայսերական հաւաքական ընկերութեան նախագահ Կոմսուհի Ուլարովա:

«НОВОСТИ» լրագրին հեռագրում են Խարկովից, թէ այնտեղ ոստիկանապետի կարգադրութեամբ, արգելված է բեմի վրա ներկայացնել «Ուրախութեան սարկուհին» պիէսը:

Կէս-կուրսային զննութիւնները Պետերբուրգի համալսարանում կը սկսվեն ապրիլի 9-ին, իսկ վերջնական զննութիւնները պետական մասնաժողովներում տեղի կունենան այն միջնակարգ դպրոցների չիւնութիւնների մէջ, որոնք յատկապէս նշանակված են համալսարանական զննութիւնների համար:

Մարտի 18-ին, ինչպէս հաղորդում է «Рус. Вѣд.» լրագրի Պետերբուրգի թղթակիցը, պատկերների շարժական ցուցահանդէսը այցելեց մեծ բազմութիւն:

Մեծ պատի վերջին շաբաթվայ ընթացքում, ինչպէս հաղորդում է «Новое Обозрение» լրագիրը, Բաթումից Թիֆլիս կը գան 175 տուրիստներ: Նրանք կը մնան այստեղ երկու օր եւ յետ կը դառնան Բաթում Զատիկ օրը:

Նոյն լրագիրը հաղորդում է, որ վերջին ժամանակ Թիֆլիսում գործածութեան մէջ երեւացել են կեղծ 20 կողկանոց դրամներ: Կեղծ դրամը իսկականից կարելի է զանազանով միայն մանրադիւնի զննութեամբ. կեղծի վրա «2» թւանշանը շատ հեռու է «0»-ից եւ բացի դրանից՝ փոքր ինչ ծուռ դիրք ունի:

Պետերբուրգի չինական դեսպանը, ինչպէս հաղորդում են մայրաքաղաքի լրագիրները, երկու անգամ ենթարկվեց կաթնածխի: Այժմ նա փոքր ինչ կաղտուրվել է եւ մօտ օրերս կուղեւորվի արտասահման բժշկվելու համար:

Մարտի 19-ին Պետերբուրգում փակվեց դէմտօլի բժիշկների համաժողովը, որի միջի ալոյց, վճռեց դէմտօլի բժիշկների պարբերական համաժողովներ կազմել ոչ չորս տարին մի անգամ, ինչպէս կազմվում է այժմ, այլ երեք տարին մի անգամ: Համաժողովը ցանկութիւն յայտնեց նոյնպէս միութիւն պահպանել դէմտօլների բժշկական եւ սանիտարական գործունէութեան մէջ:

Փեղարուեստի Կայսերական ակադեմիան կազմակերպում է գեղարուեստական շարժական ցուցահանդէս, որ, զանազան քաղաքների բնակիչներին մատչելի դարձնելու համար, կը տեղափոխվի քաղաքից քաղաք:

Պետեովիչին ի պատիւ Եկատերինայի Այստեղ գնում ենք գաղթական հայերի թիւը, ինչպէս նշանակված է ռուսաց այն ժամանակվայ պատմական թղթերում:

Գաղթել են.

Կաֆայից (Թեոդոսիա).	5511 հոգի
Բաղինարայից	1375 »
Լարաւսեալայից	2809 »
Կողզովից	1304 »
Ակուլեյեւից (Սիմֆերոպոլ).	259 »
Հին Դրմից	160 »
11,418 քաղաքացի	
Գիւղերից.	
Թաթի	22 հոգի
Մէլիք	72 »
Կամիշլակ	121 »
Սալա	224 »
Չուրակաւ	40 »
Թօփչակ	10 »
Սուլթան-Սալա	57 »
Ուրթալակ	406 »

952 գիւղացի

Այս բազմութիւնը թափվեց Դոնի տափարակ ափը եւ ներկայացնում էր իւրաքանչիւր բազմամարդ գաղթականութեան ցուալի պատկերը: Մի ժողովուրդ էր դա, կարված իր հողից ու ջրից, ընկած բոլորովին օտար, անձնօթ երկրի, կիմայական եւ աշխարհագրական անսովոր պայմանների մէջ: Տեղաւորել այդքան զգուշութեամբ, հոգի ու կենդանութիւն ներշնչել նրան, հաստատել նրա համար կարգ ու կանոն եւ ստեղծել ամենքի համար մի լաւ վիճակ — այս բոլոր հոգսերը վերապահված էին Արղուիեանին:

(Վր շարունակվի)

*) Дубровинъ М. „Присоединение Крыма“, СПб 1885, հատ. I, էր. V.
**) Այդպիսի հայերի մէջ բաւական լատին դեր կատարել է մի ոմե հարկաւորապէս Մարկուս:
***) Дубровинъ, „հատ. II.
*) Дубровинъ, հատ. II, էր. 561:

Типографія Грузинск. Т—ва, Большая-Ванская ул., № 27